

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ТАРИХИГА ОИД МАТЕРИАЛЛАРНИ ЗАМОНАВИЙ АРХИТЕКТУРА ТАЪЛИМИ ЖАРАЁНИГА ИНТЕГРАЦИЯЛАШ

Бобомуродов Зиёдилла Рустамович

*Тошкент Архитектура-қурилиш институти
“Тасвирий санъат” кафедраси мудири, доцент*

Аннотация: Ушбу мақолада таълим жараёнига интегрatív ёндашиш таълим сифати ва самарадорлигини оширишнинг муҳим шартларидан бири айнан интеграция таълимда турли фан соҳаларига оид материаллардан, шунингдек, тарихий ва замонавий материаллардан синтетик тарзда фойдаланиш имконини берилиши ва бу борада архитектура таълими йўналиши ҳам ўзига хос дидактик имкониятларга эга эканлиги ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: Архитектура, интеграция, меъмор, инсон тафаккури, композиция, ҳайкалтарошлик, тафаккур, синтетик, дидактик имкониятлар, рельеф, кулол, фреска, мозаика, классик,

Тасвирий санъат тарихидан маълумки, соҳанинг классик намуналарида, айниқса, машҳур рассомларнинг монументал асарларида меъморий мавзудаги композицияларга кенг ўрин берилган. Айниқса, Уйғониш даврининг машҳур рассомлари Леонардо да Винчи, Рафаэль Санти, Микеланжело Бунаротти каби рассомларнинг ижодида меъморий иншоотларнинг интерьерлари, шифтларига ишланган мураккаб композицион ечимга эга бўлган деворий суратлар тасвирий санъат асарларининг классик намунаси сифатида эътироф этилади.

Замонавий меъморликда, жумладан, Ўзбекистоннинг замонавий меъморлигида интеграциялашув жараёнлари кечаётган даврда меъморлик таълимига тарихий ва замонавий мазмундаги материалларни интеграциялаган ҳолда татбиқ этиш таълим мазмунини бойитиш, уни замонавий тенденцияларга йўналтириш учун қулай муҳит юзага келтиради.

Инсон тафаккурининг энг ибтидоий ижодий соҳаси, шубҳасиз, тасвирий санъат ҳисобланади. Чунки, нутқ, ёзув шаклланишдан одамлар ўз фикрлари, орзу ўйларини айнан тасвирий воситаларда ифодалаганлар. Бу жараён замонавий шароитда ҳам давом этади, яъни тили чиқмаган бола расм чизиб, ўзича нималарнидир изҳор қилмоқчи бўлади. Шунинг учун тасвирий санъат тарихига оид маълумотлардан ўқув материали сифатида фойдаланиш тавсия этилади. Бу борада архитектура таълими имкониятлари кенгроқ.

Тасвирий санъат тушунчаси турли даврларда турлича маънода талқин этилган. Бироқ, у ҳақида инсон тафаккурининг олий намунаси бўлган. Эътиборлиси, тасвирий санъат соҳасидаги ижодий фаолият меъморлик композициялари ечимларининг тасвирий-ифодавий талқини сифатида тақдим этилган. Шунинг учун ҳам замонавий архитектура таълимида тарихий мавзудаги тасвирий санъат асарлари намуналаридан дидактик материал, кўргазмали кулол сифатида фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Айниқса, Юқори Уйғониш даврида инсон тафаккури билан тасвирий ижодиёт синоним сўзлар сифатида ҳам қўлланилган. Демак, тасвирий фаолият маҳсули инсон тафаккурининг бадиий-эстетик намунаси сифатида замонавий таълим жараёнига, жумладан, архитектура таълим мазмунига интеграциялашга аризулик манба ҳисобланади.

Тасвирий санъатга оид тарихий материалларнинг таҳлилидан аён бўладики, тасвирий санъат турларидан бири ҳайкалтарошлик қадимий меъморликнинг муҳим элементи сифатида кенг қўлланилган. Замонавий меъморликда унинг элементлари, хусусан, рельефли ҳайкалтарошлик намуналаридан кенг фойдаланиш тенденцияси кузатишмоқда. Бундан хулоса шуки, архитектура таълимида, унинг интерьер ечимларида ҳам, экстерьер ечимларида ҳам ҳайкалтарошлик элементларига оид материалларни таълим мазмунига интеграциялаш мақсадга мувофиқ. Муҳими интеграцияга устувор тарзда қарамасдан, балки нисбатлар меъёрларининг оптимал вариантини сақлаган ҳолда таълим мазмунига татбиқ этиш талаб этилади.

Замонавий архитектура таълимида тасвирий санъат тарихига оид материаллардан турли шакл ва мазмунда, техникада фойдаланишга эътибор қаратиш замонавий архитектура таълимида тарихий материалларни интеграциялашнинг муҳим дидактик шартларидан биридир. Масалан, тасвирий санъатнинг барча турларининг асоси – чизиклар ва уларнинг функцияларига оид материаллар архитектура таълимида алоҳида эътиборга молик. Зеро, тасвирий фаолиятнинг бошланғич нуқтаси – бу чизик ва шакллардан иборат бўлиб, айнан чизиклардан фойдаланган ҳолда шакллар, яхлит композициялар ҳосил қилинади. Меъморлик таълимида эса бу алоҳида аҳамиятга эгалиги билан эътиборлидир.

Кези келганда таъкидлаб ўтиш ўринлики, оммавий тарзда қўлланиб келинган “расм” тушунчаси “тасвирий санъат” атамасига у қадар ҳам мос келмайди, яъни айнан расмга хос бўлган мазмун уни алоҳида санъат даражасига етказувчи омил уни инсон бадий тафаккурига оидлигини англатади. Меъморлик таълимига оид интегратив ёндашувларда бу омилга ҳам эътибор қаратиш лозим бўлади. Расм деб аталувчи сўз умумий маъно англатиши билан ажралиб туради. Жумладан, тасвирий санъат асари ҳам, меъморлик лойиҳаларининг композициялари ҳам умумий маънода расм деб аталса-да, аслида у мазмун, композицион муаммаллик ва энг муҳими, унда инсон бадий тафаккури маҳсули мавжудлиги учун ҳам интеллектуал мулк сифатида эътироф этилиши лозим. Демак, барча замоналарда яратилган тасвирий санъат асарлари, айниқса, меъморий мавзудаги классик намуналар, аввало, ўзининг бадийлиги билан ажралиб туради.

Меъморликнинг турли атрибутлари сифатида ҳайкалтарошлик намуналаридан ташқари амалий санъатнинг турли соҳалари намуналари ҳам қўлланилади. Масалан, кулолчилик намуналари, амалий санъатнинг наққошлик, ёғоч ва ганч ўймакорлиги намуналари Ўзбекистон меъморлиги тарихида ҳам, унинг замонавий амалиётида ҳам кўп қўлланилади. Шунинг учун ҳам архитектура таълимига нафақат тасвирий санъатга оид тарихий материалларни, балики амалий безак санъати, бадий ҳунармандчилик намуналарини меъморий лойиҳалар композицияларини яратишга оид методик тавсияларни интеграциялаш орқали таълим мазмунини бойитиш мумкин.

Тасвирий санъат ва меъморлик тарихида фрескалар, мозаикага оид материаллар ҳам кўп учрайди. Шунинг учун ҳам замонавий архитектура таълимида моҳияти ва яратилиш техникаси ва технологиясига кўра тасвирий санъатга яқин бўлган бу соҳаларга оид замонавий ва тарихий материаллардан фойдаланишнинг мазмуни ва методикаси замонавий таълимнинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади.

Замонавий архитектура таълимида тасвирий санъат тарихига оид материаллардан фойдаланиш амалиёти қай даражада қўлланилаётганлиги ҳақидаги масала “Расм, рантасвир ва ҳайкалтарошлик” кафедрасида ўқитиладиган фан мисолида ҳам таълим жараёнига татбиқ этиб келинмоқда. Жумладан, курслар кесимида босқичма-босқич мураккаблаштириб бориш принциплари асосида мустақиллик йиллари Ўзбекистон ва жаҳон меъморлигига амал қилинаётган замонавий тенденциялар билан бир қаторда Ўзбекистоннинг тарихий шаҳарлари – Самарқанд, Бухоро, Хива, Тошкент, Қўқон, Шаҳрисабз каби тарихий шаҳарлар билан боғлиқ мустақил ишлар билан боғлиқ ўқув топшириқлари, шунингдек, талабаларнинг конструктив-фазовий фантазияларини ривожлантиришга оид ўқув топшириқлари кафедра йўналишидаги дарсларда қўлланилиб келинмоқда.

Хулоса сифатида эътироф этиш ўринлики, таълимнинг ҳар қандай тури ва соҳасида, жумладан архитектура таълимида ҳам интеграция ўқитишнинг муҳим дидактик принципларидан бири сифатида қўлланиб келинади. Шунинг учун бу принципни архитектура таълими жараёнига замонавий технологиялардан фойдаланган ҳолда татбиқ этиш соҳанинг истиқболли йўналишларидан бири сифатида эътироф этилиши мумкин. Бу борада тасвирий санъатга оид тарихий материаллар муҳим манба вазифасини ўтайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Futures for higher education: analysing trends. HIGHEREDUCATION:meeting the challenges of the 21st century. www.universitiesuk.ac.uk - ISBN: 978-1-84036-268-8 Universities UK January 2012- 128 б.
2. R.P. Pathak. Methodology of Educational Research. USA-2008 Atlantic

3. O'Neill, G. (2015). Curriculum Design in Higher Education: Theory to Practice, Dublin: UCD Teaching & Learning. ISBN 9781905254989 //www.ucd.ie - 189 б.
4. Albert Bandura, Richard Walters. Teenage aggression. Studying of influence of education and family relations. Publishing house: Eksmo-Press, April-Press ISBN: 5-04-004214-0 Year of the edition: -2000
5. Karl Rogers, Jerome Freyberg. Freedom to study. ISBN: 5-89357- 099-5, 0-02-403121-
6. Year of the edition: 2002 6. Abraham Harold Maslow. Motivation and Personality. Year of the edition: 2011
7. Jan Kielven THE ARTFUL SCIENCE OF INSTRUCTIONAL INTEGRATION. Adapted from: BEYOND MONET. Barrie Bennett / Carol Rolheiser. 2001 p 14-15.
8. Prof. Dr. Thomas Deißinger, Dipl. Hdl. Silke Hellwig Structures and functions of Competency-based Education and Training (CBET): a comparative perspective. (University of Konstanz) ISBN 3-937235-49-3 second in December 2011 p 52.
9. 9.Louis Cohen, Lawrence Manion and Keith Morrison. Research Methods in Education. Sixth edition. Simultaneously published in the USA and Canada. 2007. - p 242- 244.
10. 10.Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбикий асослари – Т.: 2006. – 163 б.
11. 11.Абдукудусов О. Касб-хунар педагогикаси. Дарслик. – Т.: ЎМКХТТКМО ва УҚТИ, 2014 -340 б.
12. 12.Ишмухамедов Р, Абдуқодиров А, Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. – Т.: “Истеъдод”, 2008. – 180 б. 295
13. 13.Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари. – Т.: “Ўқитувчи”, 2004. -102 б. 1
14. 14.Қўйсинов О.А. ва б. “Касб таълими методикаси” фанидан мустақил таълимни ташкил этиш. – Т.: “Юсуф янги нашр”, 2012. – 60 б.
15. 15.Қўйсинов О.А. ва б. “Меҳнат таълими методикаси, касб танлашга йўллаш” фанидан лаборатория машғулоти. Т.: ТДПУ, 2013. – 168 б.
16. 16.Муслимов Н. ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. – Т.: «Фан ва технологиялар», 2013. – 128 б.
17. 17.Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини касбий шакллантириш. Монография. – Т.: “Фан”, 2004. – 126 б.
18. 18.Xasanova M. Z. EFFICIENCY OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS. The way of Science International scientific journal, № 4 (74), 2020 The journal is founded in 2014 (March) ISSN 2311-2158 pp-67-69.
19. 19.Bobomurodov Ziyodullo Rustamovich, Bekmirov Sherzod Choriyevich Berdiyev Nurmon Ochilovich, Akhmedov Mukhommod-Umar Bakhridinovich , Khasanova Munisa Ziyodulla kizi. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FUTURE FINE ARTS TEACHERS' PREPARATION FOR THE LEADERSHIP OF THE SCHOOL CHILDREN ARTISTIC AND CREATIVE ACTIVITIES. European Journal of Molecular & Clinical Medicine ISSN 2515-8260 Volume 07, Issue 09, 2020. <https://ejmcm.com/>
20. 20.Xasanova M. Z. INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS. International Journal of Academic Pedagogical Research (IJAPR) ISSN: 2643-9123. Vol. 5 Issue 1, January - 2021, Pages: 86-87.
21. 21.Bobomurodov Ziyodullo Rustamovich, Akhmedov Mukhommod-Umar Bakhridinovich, Khasanova Munisa. UNDERSTANDING COMPOSITION THROUGH WORK ANALYSIS. ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal (Double Blind Refereed & Peer Reviewed Journal) ISSN: 2249-7137 Vol. 11 Issue 1, January 2021.
22. 22.Xasanova M. Z. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИЙ В ВЫСШЕМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ. Международная научно-практическая конференция «Современная наука. XXI век: научный, культурный, ИТ контекст» стр.270-275.

23. 23.ХасановаМ. Z. Kompozitsiya tasviriy san'atning o'quv predmeti sifatida. Kompozitsiya sxemalari (uchburchak, doira, ellipsvah.k.) to'g'risida. "Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг илмий-амалий тадқиқотлари" мавзусидаги конференция материалларининг 24-сон 2-қисм.
24. 24.Akhmedov, M.-U., & Kholmatova, F. (2021). FORMATION OF CREATIVE PROCESSES IN STUDENTS THROUGH TEACHING COMPOSITION IN FINE ARTS. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. <https://doi.org/10.36074/logos-09.04.2021.v2.03>
25. Ahmedov, M.-U., & Xolmatova, F. (2021). TEACHING STUDENTS TO DRAW ELEMENTS OF PATTERNS IN WOOD CARVING CIRCLES. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. <https://doi.org/10.36074/logos-30.04.2021.v2.17>
26. Akhmedov Mukhomod-Umar Bakhridinovich. (2022). THE IMPORTANCE OF FOLK APPLIED ART IN THE FORMATION OF YOUTH CREATIVE ACTIVITY. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS*, 3(02), 142–156. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crip-03-02-23>
27. Kholmatova Feruza Muhammad Umar Kizi. (2022). METHODOLOGY OF TEACHING STUDENTS TO ARTISTIC PERCEPTION OF PAINTING WORKS IN FINE ARTS CLASSES. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS*, 3(02), 125–135. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crip-03-02-21>
28. Jabbarov, R., & Rasulov, M. (2021). FURTHER FORMATION OF STUDENTS' CREATIVE ABILITIES BY DRAWING LANDSCAPES IN PAINTING. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. <https://doi.org/10.36074/logos-30.04.2021.v2.09>
29. Jabbarov, R. (2019). Formation of Fine Art Skills by Teaching Students the Basics of Composition in Miniature Lessons. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 17(1), 285-288. doi:<http://dx.doi.org/10.52155/ijpsat.v17.1.1424>
30. Jabbarov, R. (2021). Sharq uyg'onish davri yetuk san'atkori buyuk miniatyurachi musavvir Kamoliddin Behzod ijodi ta'sirida yuzaga kelgan o'ziga xos yo'nalish. *Жамият ва инновациялар*, 2(5/S), 59–67. <https://doi.org/10.54274/2181-1415-vol2-iss5/S-pp59-67>